

Agricoltura traco-daco-geților în antichitate

dr. RODICA TANȚĂU

Autorii antici, izvoarele sculpturale, izvoarele numismatice, izvoarele peptirologice, furnizează date privind agricultura la traci, precum și practicarea ei de către gețo-daci*.

Încă din vremea lui Herodot, femeile trace, atunci când aduceau jertfe zeiței Bendis¹, le înveleau în paie de grâu. Posibilități pe care le avea solul Traciei de a furniza mijloace de trai acelor cetățeni ai Atenei care se găseau într-o situație materială grea sunt cunoscute de însuși Isocrate². Calitatea pământului din Tracia de a fi bun producător de cereale este menționată și de Teofrast³. De la autorii antici aflăm și despre diferitele soiuri de cereale din Tracia. Xenofon afirma în scrierea sa Anabasis că în satele Traciei erau din belșug orz și grâu⁴. În Tracia el străbate și ținutul tracilor melinofagi, adică populație tracă care consuma mei. Pseudo Aristotel vorbește despre orzul care se semăna dar care era consumat numai de către oameni. În timp ce animalele nu-l mâncau din cauza gustului și mirosului deosebit⁵. Galen descrie secara tracică, dar sub numele de brisă⁶. Tracii știau să obțină orz chiar și bere, așa cum aflăm de la Arhiloh, un mare poet liric, ale cărei poezii conțin amintiri din campaniile militare pe care le-a dus în Tracia⁷. Calitatea superioară a grâului din Tracia este subliniată de Pliniu cel

Bătrân, grâul spune el „este îmbrăcat în mai multe cămăși, din pricina frigului mare din acel ținut“⁸.

Ftpul că în Tracia grâul se cultiva chiar în cantități mari reiese și din afirmația lui Diodor că în timpul asediului Rhodosului de către Demetrios Polioretul, Lisimah a trimis locuitorilor 42 000 de hectolitri de grâu și tot atâtea de orz, provenind din Tracia⁹. Povestind campania lui Alexandru cel Mare la nordul Dunării (335 î.e.n.), Arian dă de asemenea informații legate și de agricultură¹⁰. Aflăm astfel că după ce au trecut Dunărea, ostașii macedoneni au găsit pe malul stâng al Dunării lanuri atât de îmbelșugate, încât nu au putut înainta prin ele decât culcând spicele cu sulitele lor cele lungi.

Cu privire la agricultura geto-dacilor putem utiliza și mențiunile din izvoarele literare, din operele poetilor care au lăsat însemnări în legătură cu geto-dacii.

Practicarea agriculturii de către geto-daci rezultă și dintr-o cunoscută odaă a lui Horațiu care a luat naștere la discuții în rândul istoricilor cu privire la posibilitatea interpretării formulărilor poetului. În versurile sale poetul Horațiu făcea afirmația¹¹: I-II, 24, 9-24. O viață mai bună duc sciii din stepă,

10 care au obiceiul să transporte pe care casele lor
rătăcitoare,

la fel și geții cei aspri,
cărora pământul nehotărnicit
le dă roade și cereale libere.

Nu le place să cultive același ogor mai mult de un an,

15 iar după ce au îndeplinit toate muncile, alții care le
urmează

în aceleași condiții, le iau locul.

La sfârșitul secolului al XIX-lea Gr. Tocilescu ajunsese la concluzia că poetul idealiza popoarele nordice și că descrierea sa era „mai mult satirică decât istorică“¹². După părerea lui Vasile Pârvan, versurile lui Horațiu se potrivesc regiunilor de câmpie de la noi, unde „era mult loc de lucru“¹³. Această afirmație poate sugera concluzia că în această zonă se puteau aplica sisteme de alternare a culturilor pentru refacerea fertilității solului.

Urmărind și cercetările mai noi asupra operei lui Horațiu¹⁴, considerăm că putem să adoptăm părerea exprimată în trecut, ca și astăzi și de către cercetătorii români¹⁵ că oda

lui Horațiu are mai mult un merit poetic decât istoric; Horațiu muștra lumea romană a vremii sale, prezentându-i un tablou opus, acela a lăsimplității altor popoare. Același fel de prezentare în mod idilic a societății îl întâlnim și la alți poeți ai vremii, Vergiliu¹⁶, Tibul, Ovidiu¹⁷. Cu privire la sistemul de cultivare al pământului, versurile lui Horațiu pot reflecta practica de refacere a fertilității solului, când se alternează cerealele cu iarba, prin înțelenire. Deoarece getodacii pe lângă agricultură se ocupau și cu creșterea vitelor, economia având un caracter mixt, pastoral și agricol, necesitatea de a se obține iarba pentru animale era la fel de importantă ca și cultivarea cerealelor¹⁸. Alternarea terenurilor era hotărâtă de obște.

Referiri privind agricultura la geto-daci găsim și la alți poeți. Vergiliu, născut chiar într-o familie de agricultori, cunoscut prin poeme didactice închinată agriculturii, în epopeea Eneida¹⁹, consemnează câteva știri cu privire la traiul strămoșilor noștri, menționând ogoarele geților.

III, 34-35. Cu sufletul răscolit de multe gânduri mă rugam nimfelor câmpenești și
bătrânului Mars Gradivus, care ocrotește ogoarele geților.

Gramaticul Servius, autorul unui celebru comentariu la opera lui Vergiliu, consemnează și el ogoarele geților la locul citat din Vergiliu²⁰.

Câmpiile geților sunt amintite și în tragediile lui Seneca. În Fedra se pomenește de „getul care rățăcește pe câmpii”²¹.

Cu privire la agricultura geto-dacilor putem utiliza îndeosebi opera literară a lui Ovidiu, în care avem unele date privind agricultura din Dobrogea de azi la începutul erei noastre. În versurile sale poetul latin arăta că agricultura din acest ținut era o îndeletnicire foarte răspândită și că lăsarea în paragină a pământului se datora în special deselor invazii și jafuri. Geții din vremea sa țineau într-o mână plugul agriculturii, iar în cealaltă mână arma războinicului, pentru a se apăra împotriva repetatelor incursiuni și devastări ale barbarilor²².

V, 10, 1-52. Așadar rar vezi pe cineva care îndrăznește să cultive țarina și acesta,

nefericitul, cu o mână ară, cu cealaltă ține arma.

Deși poetul afirma că este foarte plăcut să-ți petreci

timpul cultivând pământul, din cauza incursiunilor dușmanilor nu-ți puteai permite aceasta²³.

II, 7, 63-73. Este plăcut să-ți petreci timpul cu agricultura, dar nici dușmanul barbar nu-ți îngăduie să lucrezi pământul.

Vrăjmașii barbari, călăreți destoinici, năvălesc pe caii lor iuți, trag bine cu săgeata și pustiesc până departe întreg ținutul vecin. Localnicii fug în toate părțile, nimeni nu mai păzește ogoarele iar avutul este jefuit²⁴.

III, 10, 1-78. Dușmanii barbari năvălesc pe caii lor iuți; dușmanii sunt călăreți destoinici, trag bine cu săgeata și pustiesc până departe tot ținutul vecin.

Localnicii fug în toate părțile; nimeni nu mai păzește ogoarele

și avutul lor nepăzit cade pradă jafului;

Chiar în timp de pace lumea este îngrozită de primejdia unui război.

nimeni nu mai trage cu plugul brazde în pământ²⁵.

Chiar când e pace, lumea tremură de groaza războiului și nimeni nu mai brăzdează pământul, cu mâna pe plug.

...

Țarina părăsită și nelucrată ajunge pârloagă²⁶.

Faptul că agricultura este o îndeletnicire răspândită pe vremea poetului, reiese și din mărturisirea sa că ar mai uita din amărăciunile exilului, dacă ar avea un petec de pământ pe care să-l lucreze, adică să-l are cu un plug și să împrăștie sămânța peste brazde²⁷.

Ținând cu mâna coarnele plugului apăsător pe brazde, aș încerca să împrăștii eu însumi sămânța în pământul răscolit.

Redând îndeletnicirile femeilor din Dobrogea care după afirmația poetului nu lucrează lână, ci pisează darurile zeitei Ceres, Ovidiu face referiri indirecte la agricultură²⁸.

Cultivarea pământului s-a practicat și în momente dificile din viața strămoșilor noștri. De la Criton, medicul împăratului Traian, care l-a însoțit pe acesta în campaniile sale militare, și în Dacia, aflăm că Decebal a repartizat astfel sarcinile între nobilii daci, unii trebuind să aibă grijă de bunul mers al agriculturii, iar pe alții îi folosea ca ajutoare ale sale în cetățile întărite²⁹.

Un document deosebit de important privind agricultura din Câmpia Munteniei și sudul Moldovei este Registrul Hunt. Textul documentului precizează că la nordul Dunării soldații cohorții Hispanorum veterana Quingenaria equitata protejau strângerea unui tribut regulat de grâu³⁰.

Dovezi privind rolul agriculturii în economie aduc și izvoarele sculpturale, ca de pildă Columna lui Traian. O scenă de pe Columnă prezintă soldați români secerând grâu în Dacia³¹, ceea ce înseamnă că și în timpul războaielor cu romanii agricultura juca un rol important, indiferent dacă cei care cultivau pământul erau dacii sau romanii care deveniseră stăpâni pe o anumită zonă a teritoriului dac. Pe Columnă au fost identificate și construcții speciale, care aveau rolul de hambare pentru cereale. Aceste hambare au fost atestate și arheologic, ca de pildă în apropierea sanctuarului cu 60 de coloane de andezit de la Sarmizegetusa³².

Izvoarele numismatice ilustrează și ele practicarea agriculturii. Pe monedele regilor sciți de pe teritoriul Dobrogei este reprezentat capul Demetrei, zeița agriculturii, încununat de spice. Spicul de grâu se află și pe monedele orașelor grecești din Dobrogea, de pildă la Callatis. Bogăția cerealieră a Dobrogei poate fi luată în considerație și într-o etapă mai târzie, când în timpul domniei lui Nero, guvernatorul Mosiei, Tiberius Plautius, Silvanus Aelianus trimitea la Roma mari cantități de cereale pentru aprovizionarea populației de acolo³⁴. Desigur că și Dobrogea a contribuit cu cereale, ea făcând parte din Moesia. Scriitorul Solinus remarcă faptul că romanii au numit pe bună dreptate Moesia „hambarul zeiței Ceres”³⁵.

Izvoarele literare, sculpturale, numismatice și arheologice atestă că alături de agricultură, geto-dacii se ocupau și cu creșterea vitelor. În legătură cu creșterea cailor aflăm deja demult din Iliada³⁶, că Rheson, regele tracilor, venit în ajutorul troienilor, conducea un car de luptă, ai cărui cai „nu avea seamăn de mari și de mândri. Pe un car de pradă, tras de cai a fost asezat și nobilul dac, înmormântat la Cugir în sec. I, î.e.n.”³⁷

Poetul ionian, Anacreon, care și-a petrecut primii ani ai tinereții sale la Abdera, pe coasta Traciei, a scris o poezie, intitulată „Mânz din Tracia”³⁸. Strabon, citindu-l pe Homer, vorbește despre țara tracilor „îmblânzitori de cai” iar menționându-l pe Poseidonios, îi numește pe traci „străluciți

mulgători de capre⁴³. În legătură cu creșterea cailor Arian amintește că în armata pe care a învins-o Alexandru Macedon pe malul stâng al Dunării erau 4 000 de călăreți⁴⁰. Căi călăriți de geto-daci pentru călărie sunt pomeniți și de Ovidiu⁴¹. În legătură cu creșterea cailor apare și reprezentarea figurii călăreților pe obiecte de artă cum este piesa din tezaurul de la Agighiol⁴², precum și pe monedele geto-dacilor din sec. III—I î.e.n.⁴³.

În ceea ce privește creșterea bovinelor, dispunem de informațiile oferite de Virgiliu⁴⁴, de relatările lui Ovidiu, care descria plugul care întorcea brazdele, tras de doi boi puși la jug⁴⁵. Pe monumentul de la Adamclissi se observă modul în care au fost înjuțați boii, precum și carul tras de vite cornute⁴⁶. De la Dio Cassius aflăm că în peștera Keiris, băștinașii aduseseră cu ei printre altele „lucrurile cele mai de preț și toate turmele lor”, pentru a le salva de armatele lui Crassus⁴⁷. Criton menționează și turmele, printre alte bogății pe care le-au luat romanii, după ce Decebal a fost înfrânt⁴⁸. Cornutele mici, în afară de monumentul de la Adamclissi⁵¹ dar și pe stelele funerare care datează din vremea

Portul geto-dacilor este de asemenea și el un indiciu al creșterii vitelor. Din piei de animale se realiza cojocul-sumanul, care se poate identifica pe monumentul de la Adamclissi⁵¹, dar și pe stelele funerare care datează din vremea stăpânirii romane, cum este cea de la Cășei⁵², precum și cea de la Lipova⁵³. Creșterea vitelor constituie un important izvor de hrană. Strămoșii noștri erau mari „băutori de lapte”, așa cum aflăm de la Columella.⁵⁴ Informații cu privire la consumul de produse preparate din lapte, găsim și în fragmentele rămase din opera lui Sidonius Apollinaris⁵⁵.

Creșterea vitelor mari, în special a boilor era strâns legată de munca în agricultură, astfel că îmbinarea creșterii vitelor cu agricultura constituie un aspect caracteristic al economiei geto-dacilor. Această trăsătură reiese foarte clar din referirile lui Paulinus din Nola⁵⁶.

Alteargă și geții și dacii din cele două ținuturi, cel care lucrează pământul în ținutul de mijloc sau cel cu căciulă și boi mulți, locuitor al țărmului îmbelșugat.

Sugestiv este prezentată interdependența dintre agricultură și creșterea vitelor pe stela funerară a primarului Capidavei, Iulius Quadratus Bassus, unde pe o parte a monumen-

tului apare chipul agricultorului, iar pe cealaltă parte a păstorului⁵⁷.

Izvoarele arheologice confirmă relațiile izvoarelor scrise. Semințele de cereale găsite la Grădiștea Muncelului pe terasele VI și XI atestă că se cultivau mai multe specii de grâu și anume: *Triticum aestiva*, însoțit adesea de *Triticum dicocum* și în cantități mai mici de *Triticum monococum*. Lanurile de grâu conțineau întotdeauna și exemplare de seacă (secalae cereale). În nordul Olteniei, pe dealurile Jiului și la întâlnirea cu Subcarpații Olteniei, la Socu (Bărbătești), jud. Gorj, la Ocnița, jud. Vâlcea, se cultiva meiul⁵⁸. În sec. II—III în jurul stațiunii de la Cârcea Viaduct, jud. Dolj, lanurile erau adesea formate din grâu — *Triticum aestivum*, alături de care se întâlnea seacă (secalae cereale) și orzul (*Hordenum vulgare*). La Răcățau se cultiva grâu, ovăz, mei.

Analiza resturilor osteologice i-a făcut pe cercetători să conchidă că taurinele mature erau folosite mai ales ca producătoare de lapte, iar la muncile agricole și la cărat poveri se întrebunțau caii⁵⁹. Pentru geto-daci, taurinele reprezentau specia cea mai importantă din punct de vedere economic, geto-dacii având o economie animalieră, bazată pe creșterea cornutelor mari.

Cercetările viitoare vor putea aduce noi argumente care să întărească relațiile izvoarelor scrise.

N O T E

* În materialul pe care îl prezentăm, când facem referiri la traci și la Traci, înțelegem prin aceasta și pe geții dintre Carpați și Dunăre.

¹ Herodot, *Hist.*, IV, 33, cf. FHD I, p. 30, Editura Academiei, București, 1964.

² Isocrate, *Fax*, 24.

³ Teofrast, *Cauzele Plantelor*, III, 23, 4, cf. FHD, I, ..., p. 128.

⁴ Xenofon, *Anabasis*, VII, 1, 13 și VII, 5, 12.

⁵ Pseudo-Aristotel, *De mirabil auscul.*, 116.

⁶ Galen, *De alim.*, I, 13, cf. R.E., VIII, 1337 (Orth).

⁷ Arhilon, *Trimetro*, Fr. 46, cf. Archileque, Paris, 1950, p. 18.

⁸ Pliniu cel Bătrân, *Istorie naturală*, VIII, 12, 3, cf. FRD, I, p. 408.

⁹ Diodor, *Bibl. hist.*, XIX, 77.

¹⁰ Arian, *Expediția lui Alexandru*, cf. FHD, I, p. 585.

¹¹ Horațiu, *Ode*, III, 24, cf. FHD, I, p. 210.

¹² Gr. Tocilescu, *Dacia înainte de romani*, Buc., 1888, p. 731—736.

¹³ Vasile Pârvan, *Getica, o protoistorie a Daciei*, Buc., 1982, p. 84.

- ¹⁴ R.G.M. Nisbet and Margaret Hubbard, *A Commentary on Horace odes*, Oxford, 1968; Hans Peter Syrdikus, *Die Lyrik des Horaz, eine Interpretation der Ode*, Darmstadt, 1973.
- ¹⁵ G. Călinescu, *Scriitori străini, Horațiu, fiul libertului*, București, 1967.
- ¹⁶ Vergiliu, *Georg*, I, 125.
- ¹⁷ Ovidiu, *Metam*, 2, I, 401, 135.
- ¹⁸ H.H. Stahl, *Contribuții la istoria satelor devălmașe românești*, Buc. 1985, p. 273—277 și 294—296.
- ¹⁹ Vergiliu, *Eneida*, III, 34—35 (cf. FHD, I, p. 205).
- ²⁰ *Comentariile Gramaticului Servius* (cf. FHD, I, p. 207).
- ²¹ Seneca, *Phaedra*, 172 (cf. FHD, I, p. 207).
- ²² Ovidiu, *Tristele*, V, 10, 23—24, (cf. FHD, I, p. 303).
- ²³ Ovidiu, *Scrisori din Pont*, II, 7, 63—74, (cf. FHD, I, p. 319).
- ²⁴ Ovidiu, *Tristele*, III, 10, 1—78, (cf. FHD, p. 285).
- ²⁵ Ovidiu, *Tristele*, III, 10, 1—65, (cf. FHD, I, p. 287).
- ²⁶ *Ibidem*.
- ²⁷ Ovidiu, *Scrisori din Pont*, I, 8, 55 (cf. FHD, I, p. 315).
- ²⁸ Ovidiu, *Scrisori din Pont*, III, 8, 1, 1—32 (cf. FHD, I, p. 327).
- ²⁹ Criton, *Getice*, 15 (2) 20, (cf. FHD, I, 506).
- ³⁰ *Registrul lui Hunt*, II, 31 (cf. FHD, I, p. 470).
- ³¹ I. Miclea, R. Florescu, *Strămoșii românilor, vestigii milenare de cultură și artă, Decebal și Traian*, Ed. Meridiane, 1980, fig. 418.
- ³² C. Dacovicu și, colaboratori, în SCIV, III, 1951, p. 108.
- ³⁴ CIE 3608.
- ³⁵ Solinus, *Culegere de fapte memorabile*, 21, 3, (cf. FHD, I, p. 730).
- ³⁶ Homer, *Iliada*, X, 422—427.
- ³⁷ I.H. Crișan, *Necropola dacică de la Cugir*, jud. Alba. în Apulum, XVIII, Alba Iulia, 1980, p. 81—87.
- ³⁸ Anacreon, *Mânz din Tracia*, în *Antologie lirică greacă*. Ed. Univers, 1970, p. 79.
- ³⁹ Strabon, *Geografia*, VII, 3, 2; VII, 3/3 (cf. FHD, I, p. 227).
- ⁴⁰ Arian, *Expediția lui Alexandru*, I, 3, 5, (cf. FHD, I, p. 585).
- ⁴¹ Ovidiu, *Tristele*, V, 7, 14 (cf. FHD, I, p. 299).
- ⁴² D. Breciu, *Arta traco-getică*, Buc., 1969.
- ⁴³ C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, p. 411.
- ⁴⁴ Vergiliu, *Georgicele*, III, 350, (cf. FHD, I, p. 201).
- ⁴⁵ Ovidiu, *Tristele*, V, 7, 13, (cf. FHD, I, p. 299).
- ⁴⁶ Fl. B. Florescu, *Monumentul de la Adamclissi*, metopa IX, fig. 188, p. 417. Idem, metopele XXXV, XXXVI, XXXVII, fig. 214, p. 447, fig. 215, p. 449, fig. 216 b, p. 216; I. Miclea, R. Florescu, *Strămoșii*, fig. 139—140.
- ⁴⁷ Dio Cassius, *Istoria romană*, LI, 26, 1, (cf. FHD, I, p. 675).
- ⁴⁸ Criton, *Geticele*, fr. I, (cf. FHD, I, p. 507).
- ⁴⁹ Fl. B. Florescu, *op. cit.*, metopa VIII, fig. 187, p. 416; I. Miclea, R.

- Florescu, **Strămoșii**, fig. 139—140.
- ⁵⁰ C. Daicoviciu, H. Daicoviciu, **Columna lui Traian**, Buc., 1968, fig. 49.
- ⁵¹ Fl. B. Florescu, **op. cit.**, metopa XXX, fig. 209. Crenelurile IV, IX, XI, XVI.
- ⁵² Em. Panaitescu, **Castrul roman de la Cășei**, în **ACMIT**, 1929—1939, p. 333, fig. 8.
- ⁵³ C. Daicoviciu, **Monumente inedite din Dacia**, în **AISC**, Cluj, 1928—1932, I, p. 124, fig. 13 și fig. 14, p. 125.
- ⁵⁴ Columella, **Despre agricultură**, VII, 2, (cf. **FHD**, I, p. 394).
- ⁵⁵ Silius Italicus, **Carm.**, VII, 83.
- ⁵⁶ Paulinus din Nola, **Poemul**, XVII, 250, 5 (cf. **FHD**, II, p. 180).
- ⁵⁷ Vasile Pârvan, **Inceputurile vieții romane la gurile Dunării**, ed. II, Buc., 1974, p. 79; I. Miche, R. Florescu, **Strămoșii**, fig. 481—483.
- ⁵⁸ M. Cărciumaru, **Considerații paleoetnobotanice**, (I), în **Thraco-dacia**, IV, 1983, p. 131, V, 1984, p. 76, VI, 1985, p. 182, *idem*, **Plante folosite de traco-geto-daci (încercare de sniteză)**, în **Thraco-dacia**, vol. V.
- ⁵⁹ S. Haimovici, **Creșterea animalelor la geto-daci (sec. IV î.e.n. — sec. I e.n.) din Moldova și Muntenia**, în **Thraco-dacia**, Tomul VIII, 1—2/1987, p. 146.